

turi. Školski udžbenici vrve stereotipima i predrasudama i daju ograničavajuću definiciju obitelji.

Nul kurikulum svojevrsan je paradoks: radi se o nečemu što ne postoji, a zapravo postoji i jednako je važan kao i javni kurikulum. Njegov utjecaj velik: plodno tlo nalazi u mitovima, predrasudama i stereotipnoj praksi u školskim kulturama. *Nul* kurikulum sustavno i s namjerom prešućuje, odnosno ignorira, određene oblike ponašanja, ideje, pitanja i probleme. Netradicionalni oblici obitelji često se prešućuju i izbacuju iz kurikularnih standarda, s namjerom da ih se prikaže nebitnima (prema Turner-Vorbeck, 2006.,166).

Skriveni kurikulum obitelji postoji usporedno sa službenim. Utemeljen je na legitimanom znanju, ali i na znanju svakoga pojedinca koje je oblikovano prema osobnim povijestima, stavovima i uvjerenjima, a koji se bitno razlikuju od onih proklamiranih. Skriveni kurikulum je kurikulum školske prakse. Tako konceptualiziran, u sebi nosi pretežno ideju da je odgoj i obrazovanje socijalizacijski proces i da je funkcija škole da reflektira dominantnu moć društvene strukture.

Iako pisana u kontekstu američke kulture, knjiga može biti zanimljiva i čitateljima u Hrvatskoj. Danas, kada se obiteljska raznolikost pojavljuje sve više kao pravilo, a manje kao iznimka i u praksi tranzicijskih zemalja, dakle i hrvatskoj, i dalje prevladava stereotip tradicionalne obitelji kao reprezentativni model, što utjecajni mediji, posebice televizija, i školski udžbenici iskorištavaju u promicanju poželjnoga socijalnog obrasca. Prevlada jednog, isključujućeg, tipa obitelji negativno utječe na vlastitu vrijednosnu procjenu, na isti način kao što to čine drugi stereotipi. Mitovi, predrasude i stereotipi, s koji-

ma se u kulturnim (i školskim) praksama susrećemo, po svojem se vrijednosnom utemeljenju bitno ne razlikuju od onih o kojima je u knjizi riječ. Stoga se, u određenoj mjeri, opisana iskustva mogu iskoristiti u razvoju strategija obrazovanja za međuljudske kompetencije i redefiniranje uloge škole u stvaranju slike obitelji. Knjiga se može preporučiti svima kojima je pitanje multikulturalizma od osobnog ili profesionalnog interesa: studentima, praktičarima u školama, socijalnim radnicima, kao i znanstvenicima koji istražuju prikazane, ali i druge, aspekte mijenjanja svekolike društvene, a time i školske, prakse.

Katica Kuljašević

Ivana Ferić VRIJEDNOSTI I VRIJEDNOSNI SUSTAVI – PSIHOLOGIJSKI PRISTUP

Alinea, Zagreb, 2009., 159 str.

Vjerojatno ne postoji osoba koja si barem jednom u životu nije postavila pitanja poput: "Što mi je važno u životu?"; "Kojim se načelima vodim u životu?"; "Je li mi važnija obitelj ili posao?" i sl. Važnost ovih pitanja poticala je brojne filozofe, politologe, sociologe, psihologe i druge znanstvenike da proučavanju vrijednosti pristupe sustavno i empirijski. O njihovoj znatiželji i interesu danas svjedoči vrlo velik broj djela. Međutim, knjiga Ivane Ferić "Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup", u izdanju zagrebačke Alinee, prvo je sveobuhvatno djelo jednoga domaćeg autora. Autorica se prihvatila zahtjevna posla da na jednom mjestu objedini recentna teorijska shvaćanja, dosadašnje spoznaje i nalaze istraživanja (u svijetu i u Hrvatskoj) te da opiše smjernice za buduća istraživanja vrijednosti i vrijednosnih orijentacija. Knjiga je rezultat autoričina višegodi-

šnjega rada usmjerenog prema izučavanju općih ljudskih vrijednosti. Posebna vrijednost knjige leži u naglasku na psihološki pristupu vrijednosti. Prvi put hrvatska javnost ima djelo koje, na jednom mjestu, donosi sveobuhvatan prikaz najpoznatijih psiholoških teorija vrijednosti i vrijednosnih sustava, uz rezultate empirijskih istraživanja. Knjiga pruža sustavan i iscrpan prikaz širokoga znanstvenog područja, detaljan prikaz zanimljivih i aktualnih znanstvenih istraživanja i opis metodoloških pristupa na tom području, s opisima postojećih mjernih instrumenata. Osim što se temelji na sustavnom pregledu strane i domaće literature, višestruka vrijednost knjige leži i u uključivanju autorčina vlastitog empirijskog iskustva. Knjiga je namijenjena svima koji žele ozbiljno pristupiti proučavanju vrijednosti i vrijednosnih sustava – bili to znanstvenici s iskustvom na ovom području, istraživači koji u njega tek ulaze ili studenti psihologije i srodnih društvenih znanosti. Osim toga, knjiga je izvrsna literaturna podrška svakomu koga zanima ovo područje.

Knjiga je podijeljena na tri šire cjeline. Najprije su predstavljene teorijske odrednice vrijednosti i vrijednosnih sustava, zatim je dan prikaz empirijskih provjera teorijskih pretpostavki i metodoloških pristupa u proučavanju vrijednosti, dok su u zadnjem, trećem, dijelu prikazani neki od temeljnih nalaza dosadašnjih istraživanja vrijednosti.

Prvi dio posvećen je definiranju pojma vrijednosti i vrijednosnih sustava te predstavljanju glavnih teorijskih pristupa. Uz poglavlje o određenju pojma vrijednosti (str. 11-15) nalazi se i poglavlje s povijesnim prikazom razvoja teorija vrijednosti još od najranijih teorija nastalih potkraj 19. i na početku 20. stoljeća (str. 16-22). Po-

sebna je pozornost u uvodnome dijelu posvećena teoriji vrijednosti Milтона Rokeacha (1973.) i teoriji univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti Shaloma Schwartza (1992.), kao dvjema teorijama s najvećom heurističkom važnosti. Osim što prikazuje teorijske pristupe, autorica diskutira i o potrebi za novim pristupima u proučavanju vrijednosti, povezujući prijašnje i novije teorijske pristupe. U predzadnjem poglavlju uvodnoga dijela (str. 44-51) slijedi prikaz sustava vrijednosti i njegovih značajki te kritička rasprava o osobitostima ovih sustava. Na kraju prvoga dijela (str. 52-57) opisani su i neki noviji teorijski pristupi proučavanju vrijednosti, koji se temelje na integraciji spoznaja iz socijalne i kognitivne psihologije te koji na vrijednosti gledaju kao na dio širega kognitivnog sustava.

U drugom dijelu prikazane su spoznaje o vrijednostima i vrijednosnim sustavima dobivene na temelju empirijskih provjera teorijskih konceptualizacija i metodoloških pristupa izučavanju ove tematike. Autorica se ponovno usredotočuje na istraživanja i empirijske potvrde Schwartzove teorije univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti, s obzirom na to da je riječ o "jednoj od rijetkih teorija čije postavke su sustavno provjeravane (i potvrđene) u brojnim istraživanjima" (str. 8). Osim detaljnoga prikaza brojnih istraživačkih studija provedenih u svijetu, autorica navodi i nalaze koji govore o odstupanjima od Schwartzova modela u zemljama Istočne Europe. Poseban naglasak stavljen je i na spoznaje i nalaze istraživanja koje je autorica provela u Hrvatskoj 2001. godine, kako bi provjerila pretpostavke o univerzalnosti sadržaja i strukture vrijednosti u našoj državi i utvrdila odgovaraju li eventualna odstupanja onima dobivenima u drugim zemljama Istočne Europe. Dodatno poglavlje bavi se prikazom nalaza statističkih potvrda Schwartzova kružnog strukturalnog modela, u kojem se rezultati dobiveni statističkim provjerama dovode u vezu s nalazima dobivenima tehnikama multidimenzionalnoga skaliranja. U poglavljima koja slijede raspravlja se o prednostima i nedostacima nekih klasič-

nih, ali i novijih, metoda i tehnika mjerenja vrijednosti i vrijednosnih sustava. Osim eksperimentalnih istraživanja kojima je cilj bio utvrditi koja od metoda – rangiranje ili procjenjivanje – omogućuje preciznije i pouzdanije nalaze, prikazana su i istraživanja autora koji su razvijali neke, kako ih autorica zove, "alternativne" tehnike mjerenja vrijednosti koje izbjegavaju nedostatke "klasičnih" tehnika. Posebna pozornost posvećena je ispitivanju trajnosti i stabilnosti vrijednosnih sustava, odnosno utjecaju konteksta mjerenja na hijerarhiju vrijednosti kod pojedinaca. Prikazana su istraživanja koja su dovela u pitanje pretpostavku o jedinstvenosti i stabilnosti vrijednosti kod pojedinaca, pokazujući da na poredak individualnih vrijednosti utječe istraživačka uputa, odnosno kontekst ispitivanja. U zadnjem poglavlju (str. 103-120) autorica detaljno opisuje metodologiju i nalaze istraživanja, koje je provela 2004. godine u Hrvatskoj, kako bi provjerila stabilnost vrijednosnih sustava, odnosno utjecaj konteksta na hijerarhiju i strukturu vrijednosti.

Treći, završni, dio upoznaje čitatelja s dosadašnjim rezultatima temeljnih i primijenjenih istraživanja u Hrvatskoj i u svijetu. U ovom dijelu autorica se ne bavi temom provjere teorijskih postavki, nego daje pregled nalaza istraživanja koja se usmjeravaju na individualne razlike u vrijednosnim prioritetima s obzirom na spol, dob, stupanj obrazovanja, studijsko usmjerenje, socioekonomski status, religioznost i političke preferencije. Posebna pozornost posvećena je istraživanjima međugeneracijskoga prijenosa vrijednosti. Ponovno su prikazana brojna istraživanja iz svijeta i iz Hrvatske, a veći prostor posvećen je nalazima velikih, međunarodnih longitudinalnih istraživanja usmjerenih na sustavno praćenje vrijednosnih sustava na na-

cionalno reprezentativnim uzorcima. Podaci ovih istraživanja od posebne su važnosti, jer upozoravaju na stabilnost, odnosno promjene u kretanju dominantnih vrijednosnih orijentacija u zemljama diljem Europe i svijeta. Nadalje, autorica daje i povijesni pregled istraživanja problematike vrijednosti i vrijednosnih sustava u Hrvatskoj od 1970-ih godina do danas. Pregled ovih istraživanja podijeljen je na tri skupine: (1) sociološka istraživanja usmjerena na promjene koje se događaju u vrijednosnim sustavima kao reakcija na društvene promjene; (2) istraživanja radnih vrijednosti; (3) istraživanja vrijednosti i vrijednosnih orijentacija mladih. Posebno je važno istaknuti završno poglavlje (str. 142-146), u kojem se autorica osvrće na trenutačno stanje na području istraživanja vrijednosti i vrijednosnih sustava, naglašavajući važnost dobre teorijske podloge te valjane metodologije na nekom istraživačkom području. Osim toga, daje i smjernice za buduća istraživanja, koje se temelje na kritičkom osvrtu metodoloških pristupa te okretanju prema suvremenim pristupima istraživanja vrijednosti, a oni se, uz spoznaje iz socijalne psihologije, temelje i na spoznajama iz kognitivne psihologije.

Čitatelj koji se odluči na čitanje ove knjige naći će se pred zrelim i integrativnim prikazom što ga karakterizira kritički odnos prema svim prikazanim idejama i spoznajama. Autorica na objektivan način iznosi prednosti i nedostatke opisanih teorijskih i metodoloških pristupa, odnosno dosadašnjih nalaza istraživanja. Bez obzira na to što je riječ o znanstvenom djelu, knjiga je pisana vrlo čitko i zanimljivo. Iako je tematika koja se obrađuje u ovom djelu vrlo složena, autoričin je stil jasan i pregledan, s istančanom sposobnosti odvajanja bitnog od nebitnog. Autoričina sustavnost, kritičnost i objektivnost, kao i jasna ideja vodilja koja se proteže kroz cijelu knjigu, omogućuje da ova knjiga postane vrijedno štivo znanstvenicima i studentima, ali i svima onima koje zanima ovo područje.

Aleksandra Huić